

УДК 821.111-31.09

К. В. Тарасенко

СПЕЦИФІКА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЖІНОЧОЇ ТЕМАТИКИ В РОМАНІ ГЕНРІ РОБЕРТСА «ФЕАНДЕР» (1595)

Стаття присвячена дослідженню специфіки репрезентації жіночої тематики в романі англійського пізньоренесансного письменника Генрі Робертса «Феандер» (1595 р.). Показано, що засобами романічної («romanse») та романної («novel») технік зумів створити маньєристично забарвлений типаж жінки. Розширення семантики образу жінки відбувається за рахунок перекодування романічних ідеологем: деміфологізація концепту краси, контрастність у його зображенні, ознаки жіночої емансипації у питаннях кохання, критика по відношенню до чоловіків, зображення жінки у владі, наявність у неї магичних здібностей.

Ключові слова: Генрі Робертс, жінка, роман, доба Відродження

Постановка проблеми. Доба Відродження відзначалась нечуваним сплеском активності людини, апологією безмежності її можливостей, відкривала широкі обрії для найрізноманітніших проявів життєвого та творчого ентузіазму. Просякнута пафосом реабілітації цінностей земного буття, гуманістична ідеологія, звичайно, не могла не вплинути і на такий важливий аспект життя як (пере)осмислення гендерних ролей. Так, відносини між чоловіком та жінкою, психологія та поведінка представників обох статей все частіше починають відрефлектовуватися в художніх текстах шекспірівської доби, які незважаючи на хронологічну віддаленість, допомагають реконструювати ментально-ціннісні орієнтири епохи.

Сходження на престол Єлизавети Тюдор, яка стала для багатьох жінок взірцем для наслідування, стало причиною емансипації жінок за часів Ренесансу. Єлизаветинське суспільство вельми неоднозначно поставилося до появи на троні жінки і це знайшло відображення на сторінках тогочасних памфлетів та трактатів. Так, Джон Нокс став автором першого гнівного памфлету проти королеви («Перший трубний глас проти жадливого правління жінки», 1558 р.), а Джон Бейл («Каталог», 1559 р.), Джон Ейлмер («Гавань справжньої віри та істини», 1559 р.) або Роберт Кроулі навпаки змальовували вінценосну особу як ідеального монарха. Тож не дивно, що переакцентуація гендерних стереотипів стала однією із прикмет елизаветинської доби, про що свідчить ціла галерея яскравих та незабутніх жіночих образів ренесансної літератури – Феби у «Розалінді» Т. Лоджа, Мелісіни у «Виклику Фортуні» Г. Робертса, Елінора у «Пригодах добродія F.J.» Дж. Гаскойна та чисельні образи жінок у коннікетчерівських памфлетах Р. Гріна.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У дослідженнях сучасних вітчизняних та зарубіжних ренесансознавців, таких як К. Василина [1, 2], Н. Торкут [2], Г. Храброва [3], Г. Бредфорд, Г. Вайт [5], Р. Макдональд [7], К. Оттерсен [4], М. Прайор [8] відзначається більш толерантне ставлення до жіноцтва в добу Відродження на відміну від середньовічних патріархальних ідеалів. Дослідники суголосні в тому, що жінка все частіше опиняється в центрі уваги та її поведінка суттєво відрізняється від жінки епохи Середньовіччя або античності.

Подібна зміна уявлень, як вважають науковці, спричинила певну амбівалентність у рецепції жінки: з одного боку, це патріархальний погляд на гендерну гармонію, коли «смирномудрі, покірливі та пасивні жінки, що були ніби «додатками»

до представників «сильної статі», будь-то батько, брат або чоловік, поступалися місцем дійовим, рішучим, підприємлим особам, які не боялися виявляти свої розумові якості та кмітливість» [2, с. 134]. З іншого боку, це пропаговані ренесансною новелістикою, зокрема перекладами Джованні Боккаччо, Маргарити Наваррської та елизаветинською комедією (Дж. Лілі, В. Шекспір) погляди на жінку як вільну особистість, що має право на волевиявлення та ініціативу.

Тож **актуальність** цієї наукової розвідки полягає в необхідності доповнення цілісної картини інтерпретацій жіночої природи в ренесансному соціумі, особливо в такому жанрі як англійський пізньоренесансний роман, який слугує своєрідним віддзеркаленням смаків та уподобань елизаветинського соціуму. До репрезентативних зразків такого роману належить твір Генрі Робертса «Феандер» (1595 р.). Він перевидавався тричі (у 1607; 1617 та 1661 роках), що свідчить про успіх серед читацького загалу.

Метою статті є визначення особливостей інтерпретації жіночої тематики в романі Генрі Робертса «Феандер», що допоможе доповнити стереоскопічну картину як рецепції англійського пізньоренесансного роману в контексті доби, а також сприятиме уточненню уявлень про місце жінки у елизаветинському соціумі.

Виклад основного матеріалу. Нагадаймо, що за часів доби Відродження в лоні елизаветинської романістики чітко простежується співіснування і взаємодія двох магістральних ліній – «romance» (Дж. Лілі, Ф. Сідні, Дж. Гасконь) та «novel» (Т. Неш, Т. Делоні). Наприкінці XVI ст. на перехресті цих двох ліній формується специфічний соціокультурний феномен – масова або «формульна» література, представники якої не дуже переймалися проблемами новаторства та пошуками естетичної досконалості, а намагалися, головним чином, відтворити добре відомі шаблони й усталені кліше, щоб догодити невибагливому реципієнтові – представникові третього стану. Ці автори опікувались здебільшого позаестетичними цілями та пропонували літературний продукт такого інтелектуально-естетичного рівня, який був доступним широким масам: він характеризувався високим рівнем стандартизації звичних формул, орієнтацією на розважальність, відсутністю складної проблематики, спрощеною стилістикою тощо.

Сюжетно-композиційні особливості роману органічно вписуються у поетологічну парадигму «romance», в той час як проблемно-тематичний спектр твору виявляється значно ширшим, ніж романічний, а ідеологічне забарвлення деяких колізій навіть демонструє прагнення письменника до полемічного переосмислення усталених літературних стереотипів і романічних топосів.

Роман розпочинається із традиційного топосу кохання прекрасного лицаря Феандера до незрівнянної Нутанії: «чарівність принцеси перевищувала усі очікування, бо за красою, розумом та іншими чеснотами вона не мала собі рівних, чутки про її бездоганність та слава про неї як про найшляхетніше та незрівнянне створіння поширювались» [9, с. 7], тож не дивно, що головний герой Феандер закохується в неї.

Всупереч заявленій у передмові тенденції не розповідати про перипетії кохання, Робертс звертається до обов'язкового для рицарського роману любовного компоненту, але тут немає ані ідеологем петраркістського поклоніння Дамі, ані топосу рицарського служіння заради її прославлення. Всі героїчні вчинки, які здійснює Феандер, спрямовані на те, щоб переконати Нутанію вступити у шлюб, відповісти на його любов і домагання тощо. Парадоксальність Робертсової інтерпретації Феандерового служіння Прекрасній Дамі полягає в тому, що рицарственність цього героя позбавлена тієї аксіологічної семантики, яку протягом багатьох століть відшліфовував середньовічний

та ренесансний рицарський роман. Так, письменник зображує, що любов до Прекрасної Дами перетворюється на безглуздя через яке Феандер впадає у меланхолію та завдає страждань батькам. Крім того, кохання героя призводить до вкрай негативних наслідків: його батько залишає трон і стає відлюдником, мати вмирає від скорботи й горя.

Цікаво, що так зване «жіноче питання» постає в романі у характерному для Робертса маньєристичному забарвленні: краса репрезентується як джерело страждань і негативних проявів людської природи, але водночас підкреслюється, що саме жіноча врода привносить у світ чарівність. Взагалі ставлення до жінок досить гарно і чітко окреслено у діалозі між Каріолусом і Октавіусом, це двоє шляхетних громадян з міста Трейса. Каріолус стверджує думку, що привабливі жінки мають надто багато недоліків і чим жінка красивіша тим ці недоліки яскравіше виражені. Приміром, у його вуста автор вкладає думку про те, що жіноча краса є нічим іншим, ніж «короткочасним задоволенням, гармонією обличчя, що наповнює серце гордістю, і яка часто надихає не на добрі вчинки, а на несамовиту зневагу, при цьому чесні і шляхетні зважаються на недостойні вчинки, і це стає найганебнішим прикладом того, що існує в природі» [9, с. 15], «Єлена була найпрекраснішою жінкою, яку обожнювали усі чоловіки того часу, але кого так само сильно і зневажали? Кресіда – теж прекрасна, але хто ще був такою брехливою?» [9, с. 15]. Інший герой – Октавіус виступає апологетом жіночої вроди: «немає образи більше, ніж прославити красу однієї єдиної жінки, бо їх всіх можна назвати красунями» [9, с. 15]. Краса Нутанії надає імпульс розвитку сюжету, адже саме пошуки прекрасної принцеси спонукають героя, який ледве не помер від меланхолії, стати активним, підприємлним, діяльним.

Концепт краси, який постає майже ідеалізованим у рицарському романі, у Робертса знаходить зовсім інше художнє втілення: його подано автором в типовому для маньєризму стилі поєднання контрастів: з одного боку краса виступає об'єктом захоплення чоловіків, з іншого, вона виступає як сила, що провокує недостойні вчинки. В цій інтерпретації концепту жіночої краси усталений романічний топос чарівної жінки набуває не тільки позитивної, але й також негативної семантики. Думається, що тут можна вести мову про зразок так званого «чоловічого письма», оскільки твір був розрахований на здебільшого чоловічу аудиторію та має орієнтацію саме на цю категорію читачів.

Інтерпретація головного жіночого образу Нутанії в романі доволі цікава. На перший погляд здається, що роман написано в рамках жанрової парадигми «romanse», про що свідчать і поодинокі ламентатії закоханої у рицаря Феандера Нутанії, і чисельні епізоди боротьби за прихильність та увагу героїні, і меланхолічні пасажі, які описують почуття героя. Втім, за деякими романічними штампами доволі чітко простежується ідеологія «novel». Приміром, нібито звичний для елизаветинського роману топос кохання, Нутанія репрезентує власною поведінкою як обов'язковий для дами, але й дещо емансипований: «скромність – прикраса жінок, а честь і гідність – їхні добрі чесноти, тому я повинна так поводитись, що нібито нікого не кохаю і не збираюсь покохати, а не виказувати усі свої таємні бажання за своєю примхою, що зовсім не личить благородній леді...» [9, с. 128]. Тож подібне позбавлення романтичного ореолу кохання та незвична для тогочасної жінки поведінка дають усі підстави погодитися із думкою німецького дослідника К. Гьоллера, про те, що «у «Феандері доволі рельєфніше вимальовується тенденція до реалістичного зображення дійсності ...» Генрі Робертса. Його сюжет навряд чи відрізняється від звичайного «romanse»; втім, відсутня неймовірність. Усі події є реальними та достовірними.

На початку роману сформовано новий тип літератури «romance» **без романтичного**» (вид. мною – К.Т.) [6, с. 44].

Роман слугує зразком так званого «чоловічого письма», про що свідчать чисельні вельми маскулінні текстові пасажи на кшталт: «жінки від природи запальні і мала іскра може запалити в них вогонь, тоді їх розум мовчить...» [9, с. 74] або «Жінки схильні ображатися на грубі слова, а не чоловіки-воїни» [9, с. 97]. Втім, незважаючи на це, відбувається певна переакцентуація рецепції жінки: вона більше не смиренна помічниця чоловіка, а рівноправна партнерка. Так, саме Нутанія присвячує Феандера у лицарі: «принцеса посвятила його у лицарі з титулом «Цнотливий Лицар», потім відшпилила від свого вбрання дуже дорогу коштовність, щоб прикрасити нею гарний шарф, який вона подарувала принцу, бажаючи вдачі та успіху у його справі» [9, с. 42]. Цей ритуал не тільки має сюжетотворювальну функцію, але й певною мірою показує зміни у поведінці головного героя на позитивні, зміни у його фізичному та емоційному стані. Ініціалізація Феандера як лицаря саме жінкою надало йому сил, натхнення та наснаги у його майбутніх подвигах. Тут сам Робертс дещо модифікує міфологему рицарського роману, наділяючи жінку подекуди магічною силою. До речі, він вкладає у уста Каріолуса фразу про магічні здібності жінок: «жіночі прокляття настільки ж міцні, як прокляття святого Джишана, які, як говорять, у десять разів гірші, ніж диявольські» [9, с. 19]. Тож йдеться про певну сакралізацію жіночого образу, про неземні здібності жінки та певну владу над чоловіками. Звичайно, Робертс робить це імпліцитно, через оновлення певних романічних штампів, органічно поєднуючи елементи поетик «romance» та «novel» у романі.

Водночас, варто звернути увагу на той факт, що Нутанія хоча й симпатизує вродливому і багатому іноземному купцю, а згодом рицарю і воєначальнику Феандеру, не дає згоди на шлюб із ним допоки не дізнається про його шляхетне походження. Думається, що така розстановка акцентів відбиває існуючі в елизаветинському суспільстві соціальні культурні практики і водночас слугує інструментом регламентації соціальної поведінки. У такий спосіб елизаветинський владний дискурс «промовляє» до читача, закріплюючи в його свідомості непохитність станової ієрархії: не просто шляхетне походження, а «королівська кров» виступає обов'язковим атрибутом особи, яка претендує на шлюб з вінценосною коханою, що забезпечує обранцеві владну позицію. Попри наявність в елизаветинські часи великої кількості вискочнів і нуворишів, новоявлених дворян і грошових мішків, статус правителя залишається абсолютною величиною, увінчуючи суспільну ієрархію.

Також у структуруванні образу Нутанії відбувається переосмислення стереотипів жіночої поведінки і навіть відчутно проступають феміністські нотки: «головною перешкодою була моя скромність, яка завжди так цінується у жінках, і яка спричинила мені стільки мук, я вимушена була пам'ятати сумні приклади закоханих благородних дам, які піддалися облудним розмовам підступних лицарів, і, врешті-решт, цих дам зганьбили» [9, с. 100]. Свою думку вона доносить безпосередньо до коханого незважаючи ні на що: «я не звертаю уваги на лестощі чоловіків, які даремно їх марнотратять у таких випадках» [9, с. 91]. Нутанія вже не та жінка, яка чекає на перший крок від чоловіка згідно етикету: вона сама розсипається у компліментах коханому Феандеру, хоча і не зовсім показує власних почуттів: «вона ледве стримувала сльози, але скромність, краса жінки, змусила її поводитися інакше, більш суворіше» [9, с. 95]. Подібна прагматична поведінка героїні, її сміливість по відношенню до іншої статі демонструє її приналежність до типу дієвої та активної жінки, образ якої вже пропагувався в елизаветинській літературі.

До епізодів, які демонструють Нутанію як активну та дієву жінку, можна також віднести сцени, коли її було короновано і вона стала правителькою країни, доповідала перед парламентом та виконувала усі обов'язки вінченосної особи. У такий спосіб на сторінках «формульного» роману, Робертс імпліцитно долучається до дискусії щодо постаті королеви Єлизавети на чолі Англії, оскільки ідея жінки у владі не є для нього чимось екстраординарним або ж подією, яка викликає засудження та обурення. До того ж формат поезики «*romance*», який допускає вигадані події дуже вдало заштриховує ці епізоди, втім, все ж таки романне начало «*novel*» з орієнтацією на правдоподібність, дозволяє допитливому читачеві принаймні імпліцитно знайти відповіді на актуальні та злободенні питання тогочасся.

Менш яскравий жіночий образ у романі – фрейліна Нутанії Гвінела представлена не так репрезентативно у творі як головна героїня. Втім, її поодинокі репліки можуть слугувати також рупором ідей, своєрідною «квінтесенцією» думок. Так, вона переконує не довіряти і не вірити в улесливі слова Феандера, тобто не довіряти чоловікам. Дівчина переконана, що «чоловіки підступні і часто змінюють маски, щоб обманути жінок; не все золото, що блищить, і не все, що здається цукром – солодке, у зеленій травиці часто ховаються змії, не можна вірити крокодиловим сльозам» [9, с. 94–95]. Модальність феміністських настроїв у Гвінели є більш яскраво вираженою, ймовірно автор навмисне в уста другорядного персонажа вклав саме той смисл, який з вуст головної героїні дисонував із «чоловічою» домінантою роману.

Висновки та пропозиції. Таким чином, специфіка репрезентації жіночої тематики в романі полягає в тому, що автор засобами романічної («*romance*») та романної («*novel*») технік зумів створити маньєристично забарвлений образ жінки. Цей типаж за формальними ознаками нібито належить до типу смиреномудрої жінки, що, ймовірно, було нав'язано стихією «високого» роману (образ Маргарити у творі Т. Лоджа «Американська Маргарита», образ Беларії у «Пандосто» Р. Гріна, Корнелія у «Зелото» Е. Манді), але за змістовними ознаками – до активної, рішучої жінки, що стало результатом впливу новелістичної традиції, а також твору Дж. Гасконя «Пригоди добродія F.J.». Варто підкреслити, що симпатії автора на боці активної та рішучої жінки: деміфологізація концепту краси, контрастність у його зображенні, ознаки жіночої емансипації у питаннях кохання, критика по відношенню до чоловіків, зображення жінки у владі, наявність магічних здібностей у жінки – всі ці ознаки не тільки роблять образи Нутанії та Гвінели яскравими, але й помітно дисонують із усталеними уявленнями про роль жінки у суспільстві, хоча автор ці ідеї висловлює імпліцитно.

В романі «Феандер» маємо ефект перекодування ключових романічних міфологем. Г. Робертс посилює вітальність своїх потенційних реципієнтів – представників «третього» стану, пропонуючи їм нові, відмінні від книжково-романічних, способи регуляції поведінки чи розв'язання інтимно-психологічних та міжособистісних конфліктів. На сторінках твору спостерігається розширення семантики художнього образу та створення на теренах популярної літератури доволі цікавої візії сутності людської природи.

Подібна інтерпретація жіночого питання не тільки доповнює загальну картину візії жінки в елизаветинській літературі, але й відкриває широкі обрії для подальших літературознавчих та культурологічних досліджень. Саме присутність активної та дієвої жінки на сторінках творів шекспірівської доби спричинила появу низки памфлетів на захист жінок (Джейн Енгер «На захист жінок» (1589 р.), Джоан Шарп «Захист жінок» (1617 р.), Маргарет Фокс «Жінки говорять» (1667 р.) та ін.), що суттєво змінило рецепцію жіночого питання у XVI-XVII століттях.

Список використаної літератури:

1. Васирина К. М. Специфіка репрезентації жіночого образу в англійській кримінальній памфлетистиці XVI ст. (крізь призму гендерного підходу) / К. М. Васирина // Ренесансні студії. – 2005. – Вип. 10. – С. 69–84; Vasylyna K. M. Spetsyfika reprezentatsii zhinochoho obrazu v anhliiskii kryminalnii pamfletystytsi XVI st. (kriz pryзму hendernoho pidkhodu) / К. М. Vasylyna // Renesansni studii. – 2005. – Вуп. 10. – S. 69–84.
2. Торкут Н. М. Специфіка інтерпретації «жіночого питання» в англійській ренесансній літературі / Н. М. Торкут, К. М. Васирина // Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки. – 2002. – № 3. – С. 134–139; Torkut N. M. Spetsyfika interpretatsii «zhinochoho pytannia» v anhliiskii renesansnii literaturi / N. M. Torkut, K. M. Vasylyna // Visnyk Zaporizkoho derzhavnoho universytetu. Filolohichni nauky. – 2002. – № 3. – S. 134–139.
3. Храброва Г. М. Специфіка художньої репрезентації гендерного дискурсу в ранніх поемах В. Шекспіра: автореф. ... канд. філол. наук; спец. 10.01.04 / Ганна Миколаївна Храброва; Чорноморський держ. ун-т ім. Петра Могили – Миколаїв, 2012. – 22 с.; Khrabrova H. M. Spetsyfika khudozhnoi reprezentatsii hendernoho dyskursu v rannikh poemakh V. Shekspira: avtoref. ... kand. filol. nauk; spets. 10.01.04 / Hanna Mykolaivna Khrabrova; Chornomorskyi derzh. un-t im. Petra Mohyly – Mykolaiv, 2012. – 22 s.
4. Aughterson K. Renaissance Women: A Sourcebook: Constructions of Femininity in England / K. Aughterson. – London: Routledge, 1995. – 316 p.
5. Bradford G. Elizabethan women / G. Bradford, O. H. White. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1936. – 240 p.
6. Göller K. 'Romance' und 'Novel' / K. Göller // Die Anfänge des Englischen Romans. – Hans Carl: Regensburg, 1972. – S. 9–51.
7. McDonald R. Men and Women: Gender, Family, Society / R. McDonald // The Bedford Companion to Shakespeare: An introduction with Documents. – Boston: Bedford Books of St. Martin's Press, 1996. – P. 251–296.
8. Prior M. Women in English society, 1500–1800 / M. Prior. – London: Routledge, 1985. – 294 p.
9. Robarts H. Pheander. The Maiden Knight: Kritische Edition und Interpretation / Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophischen Fakultät der Universität zu Köln / Klaus Dieter; Matussek aus Gleitwitz. – Köln: Universität zu Köln, 1974. – P. 1–190.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2018.

К. Tarasenko

THE PECULIARITIES OF REPRESENTATION OF WOMEN IN THE NOVEL OF HENRY ROBERTS «PHEANDER» (1595)

The article deals with the analysis of the peculiarities of representation of women in the novel «Pheander» (1595), which was written by the English Late Renaissance writer Henry Roberts.

It is shown that by means of «romance» and «novel» techniques Roberts even within the frames of «formula» literature could create the image of a woman, which is in the style of mannerism. On the one hand, she is up to «romance» tradition, but on the other – quite active and even sometimes feminist one.

It should be mentioned that namely Queen Elisabeth was the person who inspired not only the first feminist ideas in society, but also literary images of extraordinary women

in the English Renaissance Literature («Rosalynde» T. Lodge, «A Defiance to Fortune» H. Roberts, «The Adventures of Master F.J.» J. Gascoine, «Venus and Adonis» W. Shakespeare, conny-catching pamphlets by R. Greene). So it is not surprising that the semantic field of the woman's image in «Pheander» is widened by way of rethinking and revitalizing old «romance» clichés: contrast in the concept of beauty, women and power, criticism towards men, magic skills of women etc.

This novel is aimed at rethinking gender stereotypes in Renaissance society. It is the first time in Ukrainian literary studies that it appears in the focus of scientific attention. The ideas in the novel are quite up-to-date and stimulating for discussion, even sometimes impudent as for such kind of writing.

This novel reflects the artistic tastes of non-elite reading audience of the Renaissance due to its plain prose style and simplicity of topics and argumentation. A wide spectrum of interpretation of woman's nature is represented in this novel: it covers both Renaissance and mannerism vision of a person. It is shown that the principle of creating a character is up to the laws of «formula» literature and it reflects gender stereotypes of the Late English Renaissance.

The interpretation of women in this novel not only adds the vision of the common picture of the women in Late Renaissance, but also gives way to literary and cultural studies. An active and wise woman of this epoch has become not only the character of the Late Renaissance Literature, but also inspired women to numerous gender-oriented pamphlets aimed at protecting women, dealing with the apology of women's nature and aimed at re-thinking and re-making of the woman's role in society in the following centuries.

Key words: Henry Roberts, woman, novel, Renaissance

УДК 821.161.2-14.09Ткач

С. І. Телешман

ФІЛОСОФСЬКІ МОТИВИ ЛІРИКИ МИХАЙЛА ТКАЧА

Стаття присвячена аналізу філософських мотивів лірики Михайла Ткача. З'ясовано, що з роками поет усе більше тяжів до філософського погляду на світ і людину. В його поезії осмислено проблеми життя і смерті, добра та зла, часу, пізнання, ролі митця й мистецтва. Поет-гуманіст, М. Ткач проголошував ідеали добра, справедливості, любові.

Ключові слова: Михайло Ткач, філософські мотиви, натурфілософія, «філософія серця», гуманізм, фольклор.

Постановка проблеми й актуальність дослідження. Тривалий час поет Михайло Ткач був «невидимкою» для літературознавців. Не в останню чергу через усенародну славу пісняра, що обернулася клеймом «текстовика». Лише одиниці бачили в ньому самотнього лірика. В основному ж фольклоризм Ткачевих творів розцінювався як гранична простота, в якій годі шукати загадку.

За Е. Соловей, філософська лірика XIX – XX ст. активізувалася у межах двох стильових течій, одна з яких тяжіла до складності, а інша – до простоти [2, с. 594]. Треба мати на увазі, що простота, шляхом якої пішов М. Ткач, насправді також є